

Łukasz Gołaszewski

O najnowszym wydaniu aktów prawnych obowiązujących w województwach centralnych II Rzeczypospolitej

W 2008 roku Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis wydało zbiór aktów prawnych obowiązujących w województwach centralnych II Rzeczypospolitej (tj. na obszarze byłego Królestwa Kongresowego) w opracowaniu Andrzeja Mączyńskiego¹. Zważywszy, że poprzednie podobne opracowania wydawano w latach międzywojennych², a ilość spraw, które dotyczą ówczesnego prawa z uwagi na upływ czasu będzie maleć, należy wyrazić uznanie, że zbiór ten wydano. Autorem wyboru jest prof. Andrzej Mączyński, sędzia Trybunału Konstytucyjnego, autor prac z zakresu prawa cywilnego i prawa prywatnego międzynarodowego oraz edycji Kodeksu cywilnego a także Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Można więc mniemać, że pracę przygotowano dla prawników praktyków, którzy spotykają się ze sprawami dotyczącymi stanu prawnego sprzed powojennego ujednoczenia prawa cywilnego. Takie podejście do problemu zaowocowało pewnymi niedociągnięciami istotnymi również dla historyka prawa.

Opracowanie składa się z trzech części, poprzedzonych wstępem. Pierwsza obejmuje trzy kodeksy – Napoleona, Cywilny Królestwa Polskiego i zobowiązań – będące podstawą prawa cywilnego ziem centralnych (oraz przepisy wprowadzające), kolejna zawiera najważniejsze akty prawne zmieniające i rozwijające regulacje kodeksowe z czasów Kongresówki i II Rzeczypospolitej na czele z Prawem hipotecznym z lat 1818 i 1825 i Prawem o małżeństwie z 1836 roku. Kodeksy i inne akty uporządkowano chronologicznie w obrębie obu grup. Zbiór kończy lista ustaw i rozporządzeń nieumieszczonych, posegregowanych według haseł rze-

czowych. Konstrukcja pracy jest typowa dla tego rodzaju opracowań, wydawanych przed wojną, zawierających przepisy dzielnicowe. Wydzielenie kodeksów od innych aktów porządkuje zbiór, a zaburzenie kolejności aktów nie ma znaczenia z uwagi na jednolity stan prawny tekstów.

We wstępie przedstawiono dzieje prawa cywilnego na obszarze Kongresówki oraz losy regulacji wprowadzonych w dobie rozbiorowej już po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku. Tu ukazano też problemy kodyfikacji prawa i najważniejszych działań ustawodawczych po I, a także po zakończeniu II wojny światowej, aż do roku 2003, kiedy utraciły moc ostatnie przepisy Kodeksu handlowego z 1934 r. Dopelnienie stanowią informacje o strukturze zbioru, którym towarzyszy nota o pochodzeniu opublikowanego tekstu polskiego Kodeksu Napoleona. Nie zawiera on jednak istotnych elementów niezbędnych w wydawnictwach źródłowych. Nie podano podstawowej literatury dotyczącej prawa cywilnego i handlowego ziem centralnych w XIX wieku i dwudziestolecium międzywojennym, zarówno współczesnej, jak i pochodzącej od autorów przedwojennych lub wcześniejszych. Oznacza to, że czytelnik pragnący zapoznać się z komentarzami czy innymi potrzebnymi pracami musi podjąć samodzielne poszukiwania. Jest to szczególnie niekorzystne dla prawnika praktyka, który najczęściej nie orientuje się w literaturze historyczno-prawnej czy dorobku polskich cywilistów wieku XIX i I połowy XX wieku, a informacje na temat wartości poszczególnych prac uzyskać powinien.

¹ *Kodeks Napoleona, Kodeks cywilny Królestwa Polskiego, Kodeks zobowiązań i inne przepisy obowiązujące w województwach centralnych*, opr. A. Mączyński, Warszawa a 2008.

² Nie licząc w znowienia zbioru Zenona Łączyńskiego: *Prawo cywilne obowiązujące w województwach centralnych: Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego, Prawo o małżeństwie, Kodeks Cywilny Napoleona, Kodeks zobowiązań, ustawy hipoteczne, ustawy związkowe*, Warszawa a 1997, dokonanego przez Wydawnictwo Prawnicze, w wspomnianego w e w stępie do omawianego opracowania. Istnieje także zbiór: *Prawo polityczne Rzeczypospolitej Polskiej 1918-1939. Wybór źródeł*, opr. W. Sudnik, Warszawa a 2002.

Wstęp nie przedstawia wyczerpującej charakterystyki nowelizacji zamieszczonych aktów prawnych sugerowanej w wydawnictwie źródłowym – lista numerów Dzienników: Praw Królestwa Polskiego i Ustaw zamieszczona przed tekstem aktu prawnego to rozwiązanie typowe dla nieurzędowych wydań aktów prawnych bądź komentarzy do nich, skierowanych do praktyków. Czytelnik nie dowiaduje się niczego o przyczynach zmian, wstęp jedynie skrótowo rysuje przemiany prawa prywatnego, wspomina także o chronologii kodeksów. Kończąca wywody prezentacja podstawy tekstu Kodeksu Napoleona nie zawiera informacji bibliograficznej o tekstach polskich tego aktu innych niż wykorzystany – natomiast pojawia się zdanie: „Ukazało się [zapewne w XIX wieku – ŁG] kilka przekładów prywatnych, których jednak żaden nie dorównał walorom oryginału” (s. 13), niedopuszczalne – z uwagi na niejasność – w opracowaniach źródłowych. Wyboru zamieszczonego w zbiorze tłumaczenia Zenona Łączyńskiego nie uzasadniono, co wobec pozytywnej charakterystyki innego zbioru – opracowanego przez Jana Jakuba Litauera (s. 14) – budzi wątpliwości. Należy sądzić, że fakt wcześniejszego wydania przez Wydawnictwo Prawnicze dzieła Łączyńskiego nie miał wpływu na omawianą edycję i jedynym czynnikiem była wartość tego tłumaczenia.

Przypadkowo na pierwszej stronie wstępu pojawiło się pewne niedopatrzenie. Stwierdza się tam, że obszar obowiązywania prezentowanych aktów obejmuje pozostające w granicach Polski odrodzonej ziemi byłej Kongresówki, ale znajdująca się powyżej lista utworzonych na tym terenie województw pominęła powiaty sokólski oraz miejski i ziemski białostocki, wchodzące w skład województwa białostockiego. Tereny te przed 1915 rokiem³ wchodziły w skład guberni grodzieńskiej i do 1946 roku obowiązywały tam (w zakresie prawa rodzinnego, osobowego, własności i spadków) normy Zводу Praw Cesarstwa Rosyjskiego, tomu X, części I, zmieniiane ustawodawstwem polskim⁴. Dlatego z omawianego zbioru jedynie Kodeks zobowiązań

oraz inne akty międzywojenne dotyczą tych powiatów. *Nota bene*, mylący jest jego tytuł, wskazujący na obowiązywanie prawa II RP tylko w województwach centralnych.

Jak zasygnalizowano wyżej, kodeksy, ustawy oraz rozporządzenia podano według stanu prawnego na dzień 5 września 1939 roku, najczęściej w całości. Jedynie rozporządzenie Prezydenta RP z 14 marca 1928 roku o prawie lotniczym obejmuje wybór artykułów, głównie dotyczących odpowiedzialności. Spis aktów nieumieszczonych jest kompletny, aczkolwiek pewne wątpliwości budzi brak niektórych dokumentów w części drugiej. Dotyczy to w szczególności rozporządzenia Prezydenta RP z 22 marca 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. 1928, Nr 39, poz. 384, ze zm.) – wobec umieszczenia w całości pokrewnej ustawy z 29 marca 1926 r. o prawie autorskim czy rozporządzenia Prezydenta RP z 24 października 1934 r. o własności lokali. Wydaje się też, że wśród aktów regulujących zagadnienia szczegółowe powinna się znaleźć ustawa z 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców, zwłaszcza, że w zbiorze znalazło się Prawo prywatne międzynarodowe z 2 sierpnia 1926 roku. Takie wątpliwości wywołuje niewątpliwie brak uzasadnienia dla umieszczenia odpowiednich aktów w całości (lub we fragmentach) bądź zasygnalizowania ich znaczenia w części trzeciej. Także rzeczowy sposób systematyzacji ustaw i rozporządzeń wymaga wyjaśnienia. Bardzo dobrym rozwiązaniem jest za to ograniczanie tekstów aktów regulujących zagadnienia szczegółowe do przepisów *stricte* cywilnych. Wydaje się jednak, że wymaga to w praktyce pozostawienia także wielu innych artykułów (z wyjątkiem np. karnych) z uwagi na szczegółowość i obecność specjalistycznej terminologii.

Omawiany zbiór prezentuje akty zgodnie z ich stanem we wrześniu 1939 roku. Analiza podanych przed każdym z nich numerów Dziennika Ustaw, z których zaczerpnięto teksty, wskazuje, że niektóre poprawki wprowadzono na kilka lat lub miesięcy przed wybuchem woj-

³ Wtedy w ojska carskie opuściły te obszary przed atakującymi oddziałami niemieckimi – zob. A. Chw alba, *Historia Polski 1975-1918*, Kraków 2007, s. 575. Obwód białostocki w szedł w skład guberni grodzieńskiej w 1842 r. – zob. tamże, s. 204.

⁴ Zob. *Prawo cywilne Ziem Wschodnich, Tom X, cz. 1 Zводу prawrosyjskich*, opr. Z. Rymow icz i W. Świącicki, t. 1-2, Warszawa 1932-1933.

ny. Ponadto opracowanie, wskazujące artykuły znowelizowane, w miejscu artykułów skreślonych umieszcza informację, którą ustawą lub rozporządzeniem zostały one usunięte. Charakter zbioru (określony tytułem) wskazuje, że ukazuje on prawo polskie obowiązujące w okresie międzywojennym, dlatego nie wydaje mi się słusznym umieszczanie w nim przepisów, które przestały obowiązywać przed I wojną światową – głównym adresatem zbioru jest wszak prawnik praktyk. Wydaje się jednak, że rozwiązaniem znacznie lepszym od przyjętego byłoby przedstawienie zmian w prawie cywilnym dzielnicy centralnej wprowadzanych przez cały okres II Rzeczypospolitej, co odpowiadałoby tytułowi zbioru.

Eliminacja artykułów skreślonych, bądź pierwotnych wersji znowelizowanych przez ustawodawstwo międzywojenne, utrudnia pracę prawników, którzy zmuszeni są do poszukiwania poprzednich wersji aktów prawnych, jeżeli np. rozpatrywana przez nich sprawa dotyczy stanu prawnego z lat dwudziestych XX wieku. W szczególności dotyczy to kodeksów dziewiętnastowiecznych, których wydania są niekiedy trudno dostępne, a nowelizacje zmieniały całe tytuły i rozdziały dotychczasowych aktów, jak Kodeks zobowiązań z 1933 roku w Kodeksie Napoleona⁵. Z tego samego powodu omawiane opracowanie traci na wartości zarówno dla badaczy dawnego prawa prywatnego, jak i dla praktyków, gdyż uniemożliwia prześledzenie zmian w obowiązujących regulacjach na przestrzeni 21 lat niepodległości, nie nadaje się też do badań porównawczych (z wyjątkiem analizy prawa współczesnego i międzywojennego) a także nie pomoże w pełni adwokatowi czy radcy prawnemu. Warto to podkreślić również z uwagi na to, że dokładne wyszczególnienie nowelizacji nie wprowadziłoby istotnej zmiany w objętości wydania, może z wyjątkiem skreślonych przepisów Kodeksu Napoleona.

Odrębny problem stanowi poszerzenie zbioru o inne ważne akty z zakresu prawa prywatnego, w szczególności Kodeks handlowy i prawa: wekslowe, czekowe i bankowe. Recenzowane opracowanie powinno raczej stanowić podstawę jednego z tomów szerszej edycji, obejmującej wszystkie prawa dzielnicowe i akty ogólnopolskie z zakresu prawa prywatnego. Dzięki temu istniałaby możliwość innego rozłożenia materiału, np. tom obejmujący regulacje z obszaru województw centralnych mógłby zawierać Kodeks Napoleona, Kodeks cywilny Królestwa Polskiego oraz Kodeks handlowy francuski (obowiązujący do wydania kodeksu polskiego z 1934 roku). Akty o charakterze ogólnopolskim znalazłyby się w oddzielnym tomie – mogłyby więc zostać zaprezentowane znacznie szerzej niż w omawianym wydawnictwie. Przyjęcie tej koncepcji pozwalałoby oszczędzić ponownego wydawania ustawodawstwa międzywojennego w publikacjach prezentujących inne prawa dzielnicowe.

Wydawnictwo Prawnicze, jak wspominał Andrzej Mączyński we wstępie, w 1997 roku wydało reprint opracowania dokonanego przez Zenona Łączyńskiego, z 1937 roku. Obecna edycja to oczywiście dzieło znacznie aktualniejsze, powinniśmy jednak zadać pytanie: czy nie powinno być ono wydane wcześniej, zamiast wznowienia zbioru dawnego?

Omawiany tom jest, pomimo usterek, solidnie przygotowany, informuje o znacznej liczbie aktów prawnych z zakresu prawa prywatnego, nie odbiega od wydań współczesnych kodeksów, z których korzystają prawnicy, co niewątpliwie wynika z doświadczenia Autora w przygotowywaniu takich publikacji. Obok praktyków także historycy prawa będą z niego z pewnością korzystać. Należy mieć nadzieję, że w ślad za tym zbiorem pojawią się opracowania aktów innych dzielnic II Rzeczypospolitej.

⁵ Zob. art. XVI rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Przepisy w pro w adzające Kodeks zobowiązań (Dz. U. 1933, Nr 82, poz. 599, ze zm.).